

Roditeljske srednjoškolske aspiracije za djecu iz perspektive učenika pri kraju osnovnog obrazovanja

DOI: 10.5613/rzs.50.2.2
UDK: 316.662.2-058.87:373.3
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 4. 3. 2020.

Zrinka RISTIĆ DEDIĆ orcid.org/0000-0002-7520-2139

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska
zrinka@idi.hr

Boris JOKIĆ orcid.org/0000-0001-6640-9755

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska
boris@idi.hr

SAŽETAK

Roditeljske srednjoškolske aspiracije su ambicije i ciljevi koje roditelji imaju za svoju djecu u vezi s obrazovanjem na srednjoškolskoj razini. U hrvatskom kontekstu dosad nisu bile istraživane iako značajno pridonose učeničkim aspiracijama i školskom uspjehu, a prediktor su i pokazatelj uključenosti roditelja u obrazovanje djece. Cilj je ovog rada istražiti prirodu i odrednice roditeljskih srednjoškolskih aspiracija iz perspektive učenika te opisati obrasce komunikacije i interakcije roditelja i djece vezano uz aspiracije i prijelaz iz osnovne u srednju školu. Roditeljske srednjoškolske aspiracije ispitane su iz perspektive učenika istraživanjem miješanog modela, koje je uključivalo upitničko ispitivanje s 1 031 učenikom 8. razreda zagrebačkih osnovnih škola te provedbu polustrukturiranih razgovora s 29 učenika na kraju prvog polugodišta 8. razreda. Kvantitativna istraživačka dionica pokazuje da su značajni prediktori roditeljskih srednjoškolskih aspiracija očekivani školski uspjeh učenika i obrazovni status roditelja, dok učinak spola učenika nije značajan. Kvalitativna istraživačka dionica upućuje na podudarnost učeničkih i roditeljskih aspiracija te na znatnu uključenost roditelja u proces odabira srednjoškolskih opcija. U obiteljima različitoga obrazovnog statusa roditelja utvrđeni su ponešto različiti komunikacijski i interakcijski obrasci vezano uz srednjoškolske aspiracije i odabir srednje škole, koji se vežu uz razlike u vrednovanju gimnazijskog i strukovnog obrazovanja u tim obiteljima.

Ključne riječi: roditeljske obrazovne aspiracije, srednjoškolske aspiracije, obrazovni status roditelja, obrazovno postignuće

Zahvaljujemo svim učenicima, roditeljima i odgojno-obrazovnim radnicima koji su sudjelovali u provedbi istraživanja COBRAS na kojem se temelji ovaj rad.

1. UVOD

U radu se pod obrazovnim aspiracijama podrazumijevaju ambicije i ciljevi koje učenici i roditelji imaju u vezi s neposrednim i budućim obrazovnim iskustvima i ishodima (Jokić i dr., 2019). Pritom se podrazumijeva da aspiracije mogu biti različite razine specifičnosti, od vrlo nejasnih i slabo artikuliranih ideja do specifičnih ciljeva. U literaturi se aspiracije uobičajeno odnose na ambicije prema visokom obrazovanju (Gutman i Akerman, 2008; Gorard, See i Davies, 2012) iako se mogu razmatrati i izvan tog konteksta, vezano uz niže obrazovne razine, a posebno ih je relevantno zahvatiti u razdobljima tranzicije između obrazovnih razina. Naime, tada se očekuje jačanje potrebe formuliranja želja i planova za budućnost, što može voditi intenziviranju razmišljanja o vlastitim mogućnostima i prilikama za realizaciju obrazovnih aspiracija (Rimkute i dr., 2012).

Ovaj se rad bavi roditeljskim srednjoškolskim aspiracijama kao željama vezanim uz obrazovanje djeteta na srednjoškolskoj razini (Jokić i dr., 2019). Roditeljske aspiracije zahvaćaju se kroz perspektivu učenika. Ta je perspektiva u istraživanjima rijetko korištena, uglavnom zato što je posredna (Hegna i Smette, 2017). Razlozi za uključivanje učeničke perspektive s jedne se strane tiču njihove dostupnosti za istraživanje i mogućnosti da njihovi iskazi služe kao "proxy" roditeljskih aspiracija, a s druge strane vežu se uz interes istraživača prema zahvaćanju učeničkog doživljaja roditeljskih ambicija i poruka. Osobito je značajno za istraživanja roditeljskih aspiracija iz učeničke perspektive to što se dječji doživljaj roditeljskih aspiracija može razlikovati od aspiracija roditelja. Također, način na koji djeca percipiraju aspiracije koje roditelji imaju za njih može utjecati na njihova obrazovna iskustva, ponašanja i odluke, neovisno o stvarnim roditeljskim aspiracijama (Gill i Reynolds, 1999).

Cilj je ovoga rada opisati prirodu i odrednice roditeljskih srednjoškolskih aspiracija koje imaju za vlastitu djecu u hrvatskom odgojno-obrazovnom kontekstu te istražiti komunikacijske i interakcijske obrasce roditelja i djece vezane uz srednjoškolske aspiracije i prijelaz iz osnovnog u srednje obrazovanje.

Taj je prijelaz u Hrvatskoj zanimljiv jer označava prijelaz iz jedinstvenoga osnovnoškolskog u izrazito diferencirano srednjoškolsko obrazovanje koje se dijeli na gimnazijsko i strukovno, koje može biti trogodišnje (HKO razina 4.1.) i četverogodišnje/petogodišnje (HKO razina 4.2.). Podatci za šk. god. 2018./19. pokazuju da se u 1. razred gimnazijskog obrazovanja upisuje 30% učenika, dok četverogodišnje i petogodišnje strukovne programe upisuje 30,4%, a trogodišnje 23,5% učenika (DZS, 2019). Upis u određene programe određen je strukturom srednjoškolskog sustava, odnosno brojem upisnih mjesta u pojedinim programima, ali i njihovom poželjnosti među učenicima. Odabirom gimnazijskog obrazovanja učenici se odlu-

čaju za stjecanje općeobrazovnih kompetencija i obrazovne kvalifikacije koja podrazumijeva nastavak obrazovanja na visokoškolskoj razini. Strukovnim obrazovanjem učenici stječu strukovne kvalifikacije koje omogućuju uključivanje na tržište rada ili, u slučaju četverogodišnjih i petogodišnjih programa, i nastavljanje obrazovanja na visokoškolskim ustanovama. Populacijske analize prijelaza iz srednjeg u visoko obrazovanje pokazuju da gotovo svi učenici koji završavaju četverogodišnje obrazovanje pokazuju želju za nastavljanjem obrazovanja, a u tome uspijeva 94,6% učenika gimnazijskih i 60,7% učenika strukovnih programa u godini završetka srednjoškolskog obrazovanja (Jokić i Ristić Dedić, 2014).

Istraživanje učeničkih aspiracija u zagrebačkim školama pokazalo je usmjerenost učenika 8. razreda prema četverogodišnjim programima, s naglaskom na gimnazije te izrazito mali interes za trogodišnje programe (Ristić Dedić i Jokić, 2014). Druga istraživanja također pokazuju slab interes i pad upisa trogodišnjih programa (Matković i dr., 2013). Upis u gimnazijske programe po pravilu je selektivniji od upisa u strukovne (omjer broja pristupnika i broja upisnih mjesta je veći), pa su ulazni rezultati učenika koji upisuju gimnazijske programe u prosjeku značajno viši od rezultata učenika koji upisuju strukovne programe. Iako bi se iz tog podatka moglo zaključiti da aspiracija prema gimnazijskom obrazovanju predstavlja kvalitativno vredniju ili višu razinu aspiracije od one prema strukovnom obrazovanju, u ovome se radu ne zauzima takva pozicija. Obje se aspiracije tretiraju kao jednakovrijedne te sagledavaju kao aspiracije koje učeniku pružaju različite mogućnosti na obrazovnom i karijernom putu.

Dosadašnja istraživanja provedena uglavnom u kontekstu odgojno-obrazovnih sustava zapadnih zemalja ispitivala su odrednice roditeljskih visokoškolskih aspiracija uzimajući u obzir spol i obrazovno postignuće djeteta kao osobne čimbenike koji određuju visinu roditeljskih aspiracija. Nalazi o učinku spola djeteta nejednoznačni su, pri čemu starija istraživanja upućuju na niže obrazovne aspiracije roditelja za kćeri, a novija istraživanja na suprotno (npr. Schoon, Martin i Ross, 2007; Raty, 2006). Istraživanja također upućuju na različite obrasce učinaka spola ovisno o kulturalnim i etničkim čimbenicima (Gutman i Akerman, 2008).

Vezano uz učinak obrazovnih postignuća djeteta, niz istraživanja upućuje na to da su aspiracije roditelja više za uspješniju djecu (npr. Sacker, Schoon i Bartley, 2002; Jacobs i Harvey, 2005). Roditelji podešavaju želje i ambicije ovisno o tome kako procjenjuju sposobnosti i obrazovno postignuće djeteta. Pritom je odnos obrazovnih postignuća djeteta i roditeljskih aspiracija vjerojatno dvosmjern; visoke aspiracije roditelja potiču ostvarivanje školskog uspjeha djeteta, ali i razina postignuća djeteta vodi podešavanju aspiracija roditelja (Spera, Wentzel i Matto, 2009).

Istraživanja su se također bavila socijalnim odrednicama roditeljskih visokoškolskih aspiracija te utvrdila značajne učinke socioekonomskog statusa obitelji na roditeljske aspiracije (Gutman i Akerman, 2008). Više istraživanja pokazuje da obitelji višeg socioekonomskog statusa imaju izraženije visokoškolske aspiracije za vlastitu djecu (npr. Schoon, 2006; Goodman i Gregg, 2010; Tynkkynen, Vuori i Salmela-Aro, 2012). Osobito se obrazovni status roditelja ističe kao značajan prediktor njihovih visokoškolskih aspiracija i aspiracija djece (Hossler i Stage, 1992; Zhan, 2006).

Iako istraživanja govore o socioekonomskom statusu obitelji kao značajnom prediktoru roditeljskih aspiracija, mehanizmi koji se nalaze u osnovi utvrđenih razlika nisu posve istraženi. Nedovoljno su razjašnjeni i procesi kojima roditelji djeluju na oblikovanje i razvoj obrazovnih aspiracija djece pa istraživanje prikazano u ovome radu nastoji dati neke uvide o tim procesima. Dosadašnja istraživanja ističu kontekstualnu prirodu aspiracija i ključnu ulogu roditeljskih obrazovnih iskustava, uvjerenja, očekivanja i odgojnih praksi (Gutman i Akerman, 2008; Gorard i dr., 2012). Istraživanja pokazuju da su roditeljske aspiracije i očekivanja od djece pod utjecajem njihovih vlastitih obrazovnih biografija i vrijednosti koje pripisuju obrazovanju (Spera i dr., 2009; Desforges i Abouchaar, 2003). Te se vrijednosti unutar obitelji nameću kao norma koju djeca internaliziraju i nastoje ostvariti (Yamamoto i Holloway, 2010). Istraživanja također pokazuju da roditeljske visokoškolske aspiracije mogu biti ograničene predviđanjem manjka financijskih i drugih resursa i uvjetovane ograničenim znanjima o sustavu i manjom izloženosti različitim obrazovnim mogućnostima (Gutman i Akerman, 2008).

Razlike u roditeljskim aspiracijama između obitelji različitog socioekonomskog statusa nastoje se objasniti iz različitih teorijskih pozicija. Prema postavkama teorije racionalnog izbora (Breen i Goldthorpe, 1997; Hatcher, 1998; Elster, 2007) aspiracija pojedinca se oblikuje na temelju neke vrste vrednovanja troškova i koristi koji proizlaze iz pojedinih obrazovnih opcija. Aspiracija se razvija na temelju ideja o tome što je moguće u određenom socijalnom okružju, uzimajući u obzir percipiranu vjerojatnost obrazovnog uspjeha i percipirane troškove koji proizlaze iz slijeđenja pojedine obrazovne opcije. Podrazumijeva se da roditelj bira "najprofitabilniji" put za dijete s obzirom na procjenu njegovih sposobnosti i dosadašnjih postignuća, dostupne informacije o sustavu, procijenjene rizike i ograničenja itd.

Objašnjavajući činjenicu da pojedinci čine određene izbore koji nisu optimalni u smislu omjera troškova i koristi prema ekonomskom modelu, Boudon (1974) naglašava da izbori jesu posljedica procjena troškova i dobiti koji su uz njih vezani, ali su ovisni o tome koji položaj u društvenoj strukturi osoba zauzima. Obitelji različitog socioekonomskog statusa različito procjenjuju troškove i koristi pojedinih

obrazovnih opcija, a pritom su često vođeni motivom za održavanjem društvene pozicije, odnosno strahom od njezinog gubitka (Puzić i Košutić, 2015).

Bourdieuova teorija kulturne i socijalne reprodukcije pokušava objasniti zašto su pojedini obrazovni izbori prihvatljivi ne samo pojedincima, nego i socijalnim grupama. Prema objašnjenjima proizišlim iz te teorije, aspiracije i obrazovni izbori su sociokulturno uvjetovani i mogu se shvatiti kao izraz određenoga distinktivnog habitusa u kojem je osoba socijalizirana (Bourdieu, 1990). Osobita se važnost u obrazloženju klasnih razlika u aspiracijama daje kulturnom kapitalu (Bourdieu, 1986), koji je utjelovljen u osobi, očituje se u njezinim stavovima, jezičnim i kognitivnim kompetencijama, kulturnim navikama, sklonostima i izborima, a stječe se socijalizacijom u određenom socijalnom okružju i akumulacijom investiranja u obrazovanje i posjedovanje kulturnih dobara. Podrazumijeva se da su osobe iz istih društvenih slojeva izložene sličnim socijalizacijskim utjecajima pa dijele isti kulturni kapital i habitus, koji su različiti od onoga osoba iz drugih društvenih slojeva. Razlike u iskustvima i dostupnim oblicima kapitala i resursa rezultiraju time da roditelji primjenjuju različite strategije kako bi maksimalizirali ishode ulaganja u obrazovanje djece i njihovu budućnost (Vryonides i Gouvias, 2012). Obitelji zapravo koriste strategije kojima reproduciraju vlastitu klasnu poziciju kroz odabir određenih obrazovnih opcija (Ball, 2003; Power i dr., 2003). Socijalizacija u određenom socijalnom okružju djeci komunicira granice mogućnosti i daje osjećaj toga koji su izbori i obrazovni putevi prihvatljivi te što čine "osobe poput nas". Osoba internalizira te ideje i one je vode u vlastitom djelovanju i promišljanjima. Roditelji višega socioekonomskog statusa skloniji su postavljati visoke aspiracije, jer znaju da će stjecanje određenih kvalifikacija pomoći djeci u zadržavanju dominantnih pozicija u društvu (Bourdieu, 1977). Uz kulturni kapital, važnost za razvoj roditeljskih aspiracija ima i socijalni kapital, kao vrijednost koja proizlazi iz mreže odnosa i socijalnih veza koje osoba može mobilizirati u postizanju određenog cilja (Bourdieu, 1986). Ta se vrijednost može vezati uz pristup informacijama, utjecaj socijalnog kruga na obrazovnu odluku i sl. Osobe višega socioekonomskog statusa postaviti će više ciljeve za djecu znajući da se mogu osloniti na mreže i socijalne veze koje će pomoći djetetu ostvariti ciljeve. Lareau (2000) naglašava da obitelji višega socioekonomskog statusa bolje razumiju funkcioniranje institucija i toga što je potrebno za uspjeh, jer je školski sustav postavljen po modelu viših klasa pa djecu sustavno podučavaju "pravilima igre" koja im pomažu u uspješnom snalaženju u sustavu.

U Hrvatskoj dosad nije bilo istraživanja o obrazovnim aspiracijama roditelja i o tome kako se komuniciraju i prenose unutar obitelji. Ovaj rad stoga otvara tu temu u našem odgojno-obrazovnom kontekstu eksplorativnim zahvaćanjem učeničke perspektive pomoću istraživanja miješanog modela.

U radu se odgovara na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Iz učeničke perspektive, koja je priroda roditeljskih srednjoškolskih aspiracija za djecu i predviđaju li ih spol i obrazovno postignuće djeteta te obrazovni status roditelja?
2. Razlikuju li se i na koji način obrasci komunikacije i interakcije roditelja i djece o srednjoškolskim aspiracijama u različitim obiteljskim okruženjima s obzirom na obrazovni status roditelja?

2. METODOLOGIJA

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja miješanog modela prikupljeni krajem prvog polugodišta osmog razreda u šk. god. 2017./2018. U projektu se kvalitativnoj i kvantitativnoj dionici pridaje ista važnost, a kvalitativni i kvantitativni podatci se ravnopravno i istovremeno koriste kako bi se razvilo što cjelovitije razumijevanje prirode i odrednica aspiracija.

2.1. Sudionici istraživanja

Kvantitativna istraživačka dionica provedena je u 23 osnovne škole, što predstavlja uzorak od 21,9% svih javnih osnovnih škola u Gradu Zagrebu. Uzorak škola je stratificirani slučaj, pri čemu je stratifikacija provedena na temelju lokacije škole po gradskim četvrtima. U svakoj školi, po slučaju su odabrana najmanje dva razredna odjela, u kojima su svi učenici pozvani na sudjelovanje. Sudjelovanje učenika uvjetovano je informiranim pristankom roditelja, a projekt je dobio suglasnost Etičkog povjerenstva Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. U istraživanju je sudjelovao 1 031 učenik osmog razreda.

Kvalitativna istraživačka dionica provedena je u pet zagrebačkih škola koje su izabrane prigodno, tako da se postigne maksimalna različitost na temelju prethodnih podataka o obrazovnim i socioekonomskim pokazateljima na razini škola. Od pet škola, jedna se može okarakterizirati kao škola “visokoga roditeljskog obrazovnog statusa i češćeg upisa u gimnazijsko obrazovanje”, dvije škole su “prosječnog roditeljskog obrazovnog statusa i raznolikih upisa srednjoškolskih programa”, a dvije “nižeg roditeljskog obrazovnog statusa i češćeg upisa u strukovno obrazovanje”. U svakoj školi, u istraživanju je sudjelovalo šest učenika osmih razreda. U radu su predstavljeni rezultati 29 učenika (jedan učenik je u međuvremenu odselio te nije bio u prilici pristupiti razgovoru). Sudionici su po obrazovnom postignuću u 7. razredu smješteni u tri kategorije:

- a) srednje obrazovno postignuće – učenici s prosjekom zaključnih ocjena vrlo dobar ili dobar,

- b) više obrazovno postignuće – učenici s prosjekom zaključnih ocjena odličan,
- c) iznimno obrazovno postignuće – učenici s prosjekom zaključnih ocjena 5,0.

U skladu s rezultatima kvantitativne analize o značajnim prediktorima roditeljskih aspiracija, u kvalitativnoj analizi uspoređivane su perspektive učenika različitoga obrazovnog postignuća, ali su korišteni i podatci o obrazovnom statusu njihovih roditelja. Razlikovane su tri kategorije:

- a) učenici s oba roditelja sa završenim visokoškolskim obrazovanjem,
- b) učenici kojima je jedan roditelj visoko obrazovan, a drugi nije te
- c) učenici s oba roditelja sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem.

2.2. Instrumenti i postupci

Kvantitativna istraživačka dionica

Kvantitativna dionica sadržavala je primjenu upitnika na kraju prvog polugodišta osmog razreda. Za potrebe ovoga rada izdvojene su sljedeće čestice upitnika:

Roditeljska aspiracija za srednjoškolsko obrazovanje

Učenici su zamoljeni odgovoriti na pitanje: *Što misliš, koju bi vrstu srednjoškolskog obrazovanja tvoji roditelji željeli da upišeš?* Mogući odgovori su: *trogodišnje strukovno obrazovanje; četverogodišnje strukovno obrazovanje; gimnazijsko obrazovanje; ne znam.*

Očekivani školski uspjeh na kraju 8. razreda

Učenici su zamoljeni upisati kao otvoreni odgovor kakav uspjeh očekuju na kraju 8. razreda (dat je primjer prosjeka 4,3 ili 5,0). Odgovori učenika nalaze se u rasponu od 2,3 do 5,0, s prosječnim vrijednostima $M=4,46$ ($SD=,529$) i $C=4,6$. U analitičke svrhe, ta je varijabla rekodirana kao kategorijalna¹ s četiri kategorije ravnomjerne

¹ Odlučeno je da se očekivani školski uspjeh u multinomijalnoj logističkoj regresiji ne tretira kao kontinuirana varijabla, jer takav tretman za interakcijske učinke rezultira velikim brojem ćelija s 0 slučajeva. Stoga je varijabla rekodirana kao kategorijalna i tretirana kao faktor. Konačno, samo je

veliĉine po udjelu uĉenika: prosjek 2,3 – 4,0 (24,8%), prosjek 4,1 – 4,5 (22,5%), prosjek 4,6 – 4,8 (26,8%) i prosjek 4,9 – 5,0 (25,9%).

Spol uĉenika

U uzorku je bilo 47,4% uĉenica i 52,6% uĉenika.

Obrazovni status roditelja

Uĉenici su zamoljeni dati odgovor o najvišem završenom stupnju obrazovanja majke i oca. Ponuĉeni odgovori bili su: *završena osnovna škola; završena srednja škola; završena viša škola ili fakultet*.

Podatci o obrazovanju majke i oca su kombinirani u jedinstvenu mjeru roditeljskoga obrazovnog statusa. Pri kategorizaciji nije uzeto u obzir je li odreĉeni obrazovni status postigla majka ili otac. U prvu kategoriju osim kombinacije *oba roditelja sa završenom srednjom školom* (33,0%) ukljuĉene su i kombinacije koje su imale malu pojavnost u ukupnom uzorku: *oba roditelja sa završenom osnovnom školom* (1,5%) te *jedan roditelj sa završenom srednjom školom, a drugi sa završenom osnovnom školom* (2,6%). U kategoriji *jedan roditelj završena viša škola ili fakultet, drugi roditelj završena osnovna ili srednja škola* bilo je 26,0% sudionika, dok je u kategoriji *oba roditelja viša škola ili fakultet* bilo 41,0% sudionika. Statistiĉke analize obuhvatile su samo uĉenike koji su imali podatke o obrazovnom statusu oba roditelja (95,9% uzorka).

Kvalitativna istraŹivaĉka dionica

IstraŹivaĉi su proveli polustrukturirane razgovore s uĉenicima u prosjeĉnom trajanju od 30 minuta. Pitanja kojima su se vodili istraŹivaĉi bila su sljedeća:

1. Jesi li razgovarao s roditeljima o odabiru srednje škole / programa? Kako se roditelji postavljaju o toj temi? Utjeĉu li oni na tvoju odluku o srednjoj školi / programu? TraŹiš li njihovu pomoć u odluĉivanju o tome?
2. Koju školu/program bi tvoji roditelji Źeljeli da upišeš? Zašto misle da je to najbolje (za tebe)? Kako ti doŹivljavaš te njihove Źelje?
3. Što misliš, Źele li tvoji roditelji da ideš poslije na neki fakultet? Je li to njima vaŹno? Zašto to Źele za tebe?

1 ćelija (u kriŹanju kategorija zavisne varijable po kategorijama prediktora) imala frekvenciju nula (1,4% sluĉajeva).

Razgovori su snimani i transkribirani, a podatci su organizirani korištenjem NVivo 12 programa. Kodiranje razgovora proveli su autori rada, koji su također vodili razgovore. Nije korišteno dvostruko kodiranje, ali je kodiranje koje je proveo jedan istraživač pregledano od strane drugog istraživača, a eventualna različita viđenja o pridjeljivanju pojedinog koda raspravljena su i usuglašena. Opći okvir za kvalitativnu analizu temeljio se na 13 taktika za generiranje značenja koje su opisali Miles, Huberman i Saldana (2014), a taktike koje su osobito relevantne u ovom radu jesu: utvrđivanje obrazaca i tema, klasteriranje i usporedba s obzirom na roditeljski obrazovni status i školski uspjeh učenika. Na kvalitativnim podacima provedena je tematska analiza korištenjem eksplorativnoga cikličnog procesa deriviranja tema i obrazaca. Prvo se kodiranje temeljilo na općenitijim, eksplicitnim i deskriptivnim kodovima, dok je druga iteracija kodiranja pokušala induktivnim (podacima vođenim) pristupom razviti kodove koji su više analitički i interpretativni.

Analitički okvir razvijen temeljem tematske analize učeničkih odgovora o roditeljskim obrazovnim aspiracijama i odabiru srednje škole prikazan je na slici 1.

Slika 1. Analitički okvir kvalitativne istraživačke dionice

Teme iz analitičkog okvira – odnos djetetove i roditeljske srednjoškolske aspiracije, uloga roditelja u procesu tranzicije iz osnovne u srednju školu te pristup traženju informacija o mogućoj srednjoškolskoj destinaciji, opisane su i razjašnjene u Rezultatima ovisno o obiteljskom okruženju prema roditeljskom obrazovnom statusu, a razmatrane i s obzirom na školski uspjeh učenika.

3. REZULTATI I RASPRAVA

3.1. Priroda i odrednice roditeljskih srednjoškolskih aspiracija

Iz učeničke perspektive, srednjoškolska aspiracija roditelja najčešće je gimnazijska (50,3%). Manji dio učenika (28,1%) smatra da roditelji žele da upišu četverogodišnje strukovno obrazovanje, dok o roditeljskoj aspiraciji prema trogodišnjem strukovnom obrazovanju izvještuje samo 2,2% učenika. Značajan udio učenika, 19,3%, ne zna koju vrstu srednjoškolskog obrazovanja njihovi roditelji žele da oni upišu nakon osnovne škole. Opaženi rezultati o prirodi roditeljskih aspiracija potvrđuju prijašnje nalaze o učeničkim aspiracijama prema četverogodišnjim programima i o poželjnosti gimnazijskog obrazovanja (Ristić Dedić i Jokić, 2014). Znakovit je podatak o relativno velikom broju učenika koji izjavljuju da ne poznaju koju vrstu obrazovanja roditelji za njih žele. Različiti razlozi mogu biti u osnovi toga odgovora: od neizvjesnosti uzrokovane nepostojanjem konačne informacije o obrazovnom postignuću učenika, preko roditeljskog nekomuniciranja vlastite aspiracije prema djetetu do komuniciranja prihvatljivosti različitih obrazovnih opcija.

Multinomijalna logistička regresija je korištena za modeliranje odnosa između tri prediktora (spol, očekivani školski uspjeh učenika u 8. razredu te obrazovni status roditelja) te percipirane roditeljske srednjoškolske aspiracije za učenika. U varijabli ishoda, kategorije “trogodišnje strukovno obrazovanje” i “četverogodišnje strukovno obrazovanje” su spojene u jedinstvenu kategoriju “strukovno obrazovanje” zbog malog broja učenika u kategoriji trogodišnjeg obrazovanja. Kategorija “strukovno obrazovanje” definirana je kao referentna kategorija. Sva tri prediktora tretirana su kao kategorijalne varijable (faktori). Podatci za jednu ili više varijabli nedostajali su za 45 sudionika pa je analiza provedena na 986 učenika (95,6% uzorka).

Regresija je izvedena kao stupnjevita analiza u kojoj su u prvom koraku u model uključeni glavni učinci prediktora. Uključivanje prediktora u model koji je sadržavao samo odsječak na Y (intercept) značajno je povećalo slaganje modela i podataka ($\chi^2(12, N=986)=394,27, p < ,001; R^2= ,33$ (Cox & Snell) ,38 (Nagelkerke)). U drugom koraku (postupkom *forward entry*) uvedeni su svi dvosmjerni interakcijski učinci prediktora, pod pretpostavkom bi učinak pojedinog prediktora mogao biti različit ovisno o kategorijama drugog prediktora. Uvođenje drugog koraka nije pridonijelo poboljšanju modela, što znači da interakcijski učinci nisu bili značajni te da se konačni model temeljio samo na glavnim učincima prediktora.

Od tri prediktora statistički značajan jedinstveni doprinos ima očekivani školski uspjeh u 8. razredu ($\chi^2(6)=244,74, p < ,001$) i obrazovni status roditelja ($\chi^2(4)=50,35, p < ,001$), dok učinak spola nije značajan ($\chi^2(2)=3,54, p = ,17$). U Tablici 1 prikazane

su procjene pojedinih parametara. Prikazanim parametrima uspoređuju se parovi kategorija: aspiracija “gimnazijsko obrazovanje” prema “strukovnom obrazovanju” i odgovor “ne znam” prema aspiraciji “strukovno obrazovanje”.

Tablica 1. Procjene parametara u modelu odnosa između kategorija percipirane roditeljske srednjoškolske aspiracije i tri prediktora dobivenih multinomijalnom logističkom regresijom

	B (SE)	Standardna pogreška Donja granica	95% interval pouzdanosti			
			Donja granica	Omjeri relativne vjerojatnosti	Gornja granica	
Gimnazijska prema strukovnoj aspiraciji	Intercept	3,291***	,324			
	Spol	,277	,181	,925	1,319	1,881
	[Obrazovni status roditelja= Oba SSS ili niže]	-1,457***	,216	,152	,233	,356
	[Obrazovni status roditelja=Jedan roditelj VSS]	-,921***	,227	,255	,398	,621
	[Očekivani uspjeh=Do 4,0]	-3,785***	,356	,011	,023	,046
	[Očekivani uspjeh=4,1- 4,5]	-2,887***	,329	,029	,056	,106
	[Očekivani uspjeh =4,6 – 4,8]	-1,686***	,327	,098	,185	,352
“Ne znam” prema strukovnoj aspiraciji	Intercept	,949*	,379			
	Spol	-,051	,198	,645	,950	1,400
	[Obrazovni status roditelja= Oba SSS ili niže]	-,518*	,239	,373	,595	,951
	[Obrazovni status roditelja=Jedan roditelj VSS]	-,366	,257	,419	,694	1,147
	[Očekivani uspjeh=Do 4,0]	-1,019**	,380	,171	,361	,759
	[Očekivani uspjeh=4,1- 4,5]	-1,211**	,385	,140	,298	,634
	[Očekivani uspjeh=4,6 – 4,8]	-1,241**	,406	,130	,289	,640

$R^2 = ,33$ (Cox & Snell), $,38$ (Nagelkerke). Model $\chi^2(12)=394,27$, $p < ,001$. AIC=225,70; BIC=294,21; -2 LL=197,70.

* $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Rezultati pokazuju da očekivani uspjeh učenika značajno predviđa hoće li roditeljska aspiracija biti gimnazijska ili strukovna. Vjerojatnost da će roditeljska aspiracija biti gimnazijska, u odnosu na strukovnu, pada kako očekivani školski uspjeh pada od najviše kategorije prema kategorijama nižega školskog uspjeha. Za učenike izvrsnoga školskog uspjeha (prosjeak školskih ocjena 4,9–5,0), vjerojatnost roditeljske gimnazijske aspiracije 43,48 (1/0,23) puta je veća nego za učenike s uspjehom do 4,0, 17,86 (1/0,56) puta veća nego za učenike s uspjehom 4,1–4,5 te 5,41 (1/1,85) puta veća nego za učenike s uspjehom 4,6–4,8, kad se ostale varijable drže konstantnima.

Obrazovni status roditelja također značajno predviđa hoće li njihova srednjoškolska aspiracija za dijete biti gimnazijska ili strukovna. Relativna vjerojatnost da će učenici s oba roditelja VSS imati gimnazijsku aspiraciju prema strukovnoj veća je 2,5 puta (1/0,398) nego kod učenika s jednim roditeljem VSS. U odnosu na učenike s oba roditelja SSS, vjerojatnost je veća 4,29 puta (1/233).

Usporedba odgovora ‘ne znam’ i strukovne aspiracije također ukazuje na značajan učinak očekivanoga školskog uspjeha. U usporedbi s najvišom kategorijom školskog uspjeha, vjerojatnost da će odgovor učenika biti ‘ne znam’ u odnosu na strukovnu aspiraciju 3,5 puta je veća za učenike s očekivanim uspjehom 4,6–4,8 i 4,1–4,5 te 2,77 puta veća za učenike s očekivanim uspjehom do 4,0.

Hoće li odgovor učenika o roditeljskoj aspiraciji biti “ne znam” ili “strukovna aspiracija” može se predvidjeti i na temelju obrazovnog statusa roditelja. Ako učenik ima oba roditelja SSS, u odnosu na učenike s oba roditelja VSS, vjerojatnost da će odgovor biti “ne znam” 1,68 puta je veća. Za učenike s jednim roditeljem VSS, u odnosu na učenike s oba roditelja VSS, 95% interval pouzdanosti prelazi preko vrijednosti 1 i učinak nije statistički značajan.

Na temelju logističkog modela ispravno je klasificirano 66,4% opaženih slučajeva kad je aspiracija “strukovno obrazovanje”, 85,7% slučajeva kad je aspiracija “gimnazijsko obrazovanje” te 0% slučajeva odgovora “ne znam”. Nalaz o nemoćnosti modela da ispravno klasificira slučajeve “ne znam” upućuje na kompleksnost i heterogenost te kategorije učenika te na ideju da se u osnovi toga odgovora nalaze vrlo raznoliki obrasci roditeljskih aspiracija (ili njihovog nepostojanja ili (ne) komuniciranja), koji se ne mogu predvidjeti na temelju ispitivanih odrednica.

U skladu s očekivanjima, rezultati kvantitativne analize pokazuju da školski uspjeh učenika predstavlja snažan prediktor roditeljskih srednjoškolskih aspiracija za dijete. Uz tu individualnu odrednicu roditeljskih aspiracija, značajan, iako znatno skromniji, učinak ima obrazovni status roditelja. Učinak spola ne pokazuje se značajnim, iako se na temelju saznanja o zastupljenosti djevojaka i mladića u gimnazijskom obrazovanju mogla očekivati veća usmjerenost aspiracija roditelja prema gimnazijskom obrazovanju za djevojke i strukovnom obrazovanju za mladi-

će. Zanimljiv je i nalaz o nepostojanju interakcijskih učinaka ispitivanih prediktora, koji govori da je učinak školskog uspjeha učenika podjednak za sve kategorije obrazovnog statusa roditelja. Očekivanje o tome da bi vjerojatnost gimnazijske aspiracije, u odnosu na strukovnu, mogla biti veća za obrazovanije roditelje nego za manje obrazovane roditelje u nekim kategorijama djece s obzirom na školski uspjeh nije se pokazalo opravdanim.

3.2. Komunikacija i interakcija roditelja i djece o srednjoškolskim aspiracijama

Temeljem rezultata kvantitativne analize o značajnim učincima školskog uspjeha učenika i obrazovnog statusa roditelja u kvalitativnoj analizi uspoređene su tri kategorije učenika na temelju analitičkog okvira razvijenog za potrebe istraživanja: učenici s oba roditelja sa završenim visokoškolskim obrazovanjem, učenici kojima je jedan roditelj visoko obrazovan, a drugi nije te učenici s oba roditelja sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem. Unutar navedenih kategorija posebna je pozornost posvećena kontrastiranju slučajeva različitoga obrazovnog postignuća.

A. Komunikacija i interakcije o srednjoškolskim aspiracijama – okruženje oba roditelja sa završenim visokoškolskim obrazovanjem

To okruženje u najvećoj mjeri karakterizira visoka razina očekivanja prema djeci. Riječi učenika višega obrazovnog postignuća opisuju takva očekivanja:

Valjda su oduvijek htjeli da budem odličan.

Uz visoka očekivanja vežu se i visoke obrazovne aspiracije pa učenici redom izvješćuju da njihovi roditelji žele i očekuju od njih stjecanje visokoškolske kvalifikacije. Srednjoškolske su aspiracije roditelja dominantno gimnazijske i djeca ih opažaju kao vrlo čvrste. Podrazumijeva se da trasiranje preko gimnazije do visokoškolske destinacije predstavlja poželjan i prestižan obrazovni put, onaj namijenjen “boljim” učenicima. O čvrstini gimnazijskih aspiracija roditelja govori i to da se druge mogućnosti uopće ne razmatraju, jer odabir gimnazije za njih predstavlja “normalan” i “prirodan” izbor. Dok je taj izbor za roditelje neupitan, djetetu se ostavlja mogućnost odabira između “par dobrih škola”. O čvrstini roditeljske gimnazijske aspiracije i prepuštanju odabira konkretne škole djetetu govori izvadak razgovora s učenicom višega obrazovnog postignuća:

Istraživač (I): Što bi oni htjeli da upišeš?

Sudionik istraživanja (S): *A sigurno gimnaziju, naravno.*

I: *Koju? Je l' imaju neki svoj izbor?*

S: *A nemaju, nemaju. To su meni rekli da ja izaberem par dobrih.*

I: *Aha.*

S: *I onda da odem u onu koja mi se najviše sviđa.*

Važno je istaknuti da su učenici te kategorije u velikoj mjeri internalizirali roditeljska očekivanja i oblikovali vlastitu aspiraciju kao isključivo gimnazijsku vjerojatno temeljem dužeg usmjeravanja roditelja o poželjnom obrazovnom putu. Kao rezultat toga, oni doživljavaju da ih roditelji podržavaju u njihovim izborima, da su im želje podudarne te izražavaju zadovoljstvo takvim razvojem situacije vezane uz predstojeći odabir srednje škole. Iako uglavnom govore o odabiru određene gimnazije kao vlastitom odabiru, neki učenici ističu da je riječ o zajedničkoj, davno donesenoj, odluci, kao što je vidljivo u sljedećem citatu prikupljenom u razgovoru s učenicom iznimnoga obrazovnog postignuća:

I: *Jesi li razgovarao s roditeljima da želiš u MIOC?*

S: *Pa jesam, al' to smo se već davno odlučili.*

I: *Jesu li te oni malo "tjerali" na to, ili si sam izabrao?*

S: *Pa nisu, ono, dali su mi opciju. Rekli su mi koja je najbolja. Oni su rekli na koju god da odem, to je zapravo moja odluka, ali su rekli da je ipak MIOC najbolji.*

Osjećaj podrške od strane roditelja posebno izražavaju najuspješniji učenici, kao što pokazuje karakteristična izjava učenika iznimnoga obrazovnog postignuća:

I: *Kako se roditelji postavljaju u odnosu na "problem" odabira srednje škole?*

S: *Podupiru me u mojem odabiru (o.a. XV. gimnazije)....*

I: *Jesu li utjecali na tvoj odabir srednje škole?*

S: *Pa, mislim...Oni su išli u MIOC, pa sad, sad ih kao pratim... Iako, ja sam to odabrao. Oni me sad samo podupiru...Oni samo mi govore da odem tamo gdje, kao... gdje se najbolje osjećam. Gdje želim.*

Osim o podršci roditelja, navedeni citat govori o još jednoj čestoj pojavi u obiteljima s oba visoko obrazovana roditelja, a koja se odnosi na djetetovo slijeđenje istoga obrazovnoga puta, pa i na odabir iste gimnazije. U takvim slučajevima nastavljanja obiteljske tradicije, učenici zadržavaju ideju o autonomnosti vlastite odluke o upisu "najbolje" škole, iako priznaju da je odluku oblikovalo roditeljsko obrazovno

iskustvo, kao što je vidljivo u sljedećem isječku razgovora s učenicom iznimnoga obrazovnog postignuća:

I: Što roditelji kažu?

S: *Mama i tata su išli u MIOC. Sad to malo zvuči da je zbog njih (o.a. da želi u MIOC), ali nije... Oni su meni dali izbor da ja sama sebi izaberem školu, nikakav pressing nije bio nego su mi samo rekli da se moram truditi što god da radim.*

I: Utječu li nekako na tvoju odluku?

S: *Mislim, sigurno da utječu... Nekako oni mi uvijek pričaju o svojim zgodama u školovanju i mislim da je to utjecalo na mene i nekako bih si to isto poželjela.*

Samo se iznimno događa da učenici iz te kategorije osjećaju da im želje vezane uz srednju školu nisu podudarne s roditeljskima. U slučaju učenika iznimnoga obrazovnog postignuća bilo je vidljivo da roditelji imaju vrlo ambiciozne želje i planove koje nužno ne korespondiraju s onime što za sebe želi sam učenik:

I: Jesi li razgovarao s roditeljima o odabiru srednje škole?

S: *Pa da, zapravo sam ih dosta uključio u to... Ali oni dosta forsiraju nešto. Oni bi htjeli da idem u NEKU školu. Čak su mi predlagali da idem u neku privatnu školu. I onda su i spominjali nekakav MIOC-ov program na engleskom jeziku... Oni su prvi pričali o tom odlasku van studirati, tako da ono, dosta je to sve ambiciozno... I onda, ono, rekao sam, dogovorit ćemo se još.*

U slučaju drugog učenika višega obrazovnog postignuća, nepodudarnost učenikovih i roditeljskih srednjoškolskih aspiracija se odnosila na odabir konkretne škole. Taj je učenik imao jasno oblikovan interes prema tehničkom području te je izrazio želju upisa strukovnog programa, što su roditelji načelno podržali (jer ta opcija također omogućuje studiranje), ali se nisu posve slagali s njegovim prijedlogom škole. Željeli su da dijete upiše "najbolju" strukovnu školu. Nakon intenzivnih razgovora i traženja informacija o školama i programima na internetu i u prijateljskom krugu, usuglasili su se. O tome govori sljedeći isječak razgovora:

I: Što bi roditelji htjeli da upišeš?

S: *Pa ono što ja hoću, ali mi onda još savjetuju koja je bolja, koja nije, i tako to.*

I: Tražiš li njihovu pomoć ili se oni sami uključuju?

S: *Oni se sami uključuju većinom.*

I: Dobro. Kako ti doživljavaš njihove želje za tvoje školovanje?

S: *Pa doživljavam ih isto kao moje, mislim, ak' ja želim ići u neku školu, oni samo gledaju koja je bolja.*

I: Što su ti rekli za Teslu?

S: *Pa prije su bili više za Ruđer, al' sad kad su ove godine shvatili da je Tesla isto napredovala, onda me podržavaju da idem u Teslu.*

Osim što govori o procesu usuglašavanja želja o odabiru srednjoškolske destinacije, gornji isječak razgovora također otkriva nešto o tipičnom obrascu angažmana visoko obrazovanih roditelja u procesu tranzicije u srednje obrazovanje. Ti se roditelji proaktivno uključuju u razgovore o toj temi, izravno nude pomoć u odabiru u slučaju kad dijete nema jasne želje ili ima dvojbe oko toga što izabrati. Aktivno traže informacije o programima i školama u krugu obitelji i prijatelja, a vrlo su angažirani i u informiranju na drugim izvorima. Često zajedno s djetetom pretražuju informacije, a djetetu rado prenose i iskustva i saznanja stečena tijekom vlastitog obrazovanja.

Intenzivan angažman roditelja, njihova revnost i neprestano podsjećanje djeteta na potrebu donošenja skore odluke i zauzimanja strateškog pristupa u cilju maksimaliziranja mogućnosti ostvarenja cilja kod nekih učenika izaziva svojevrsan otpor. Sljedeći citat učenima višega obrazovnog postignuća govori o manjku perspektive budućnosti te različitim doživljajima hitnosti u odnosu na roditelje:

...pa savjetuju me da što prije počnem birat, al'... Ne znam, ja ću to kasnije. Ne želim se sad još zamarat s tim.

Navedeno je također vidljivo i u iskazu učenika iznimnog postignuća:

Pa ono, mislim... pomoć roditelja neću odbit, al' ono... Nije mi to sve ono, oni su oko toga dosta uzbuđeniji nego ja, ono. Meni to nije baš tak napeto...

S obzirom na to da roditelji smatraju da dobro poznaju djetetove osobine i interese, spremno se upuštaju u preporučivanje opcija i općenito zauzimaju savjetodavnu ulogu u procesu tranzicije djeteta iz osnovne u srednju školu. U tome trenutku, uglavnom se u komunikaciji s djetetom fokusiraju na kratkoročni cilj (upis poželjne srednje škole) imajući ipak u vidu dugoročnu viziju koja uključuje visokoškolsku destinaciju.

Takav strateški pristup posebno je važan u slučaju djece koja nisu odlični učenici i kao takvi nisu kandidati za ono što se smatra najpoželjnijim srednjoškolskim destinacijama. Tada se roditelji intenzivno usmjeravaju na traženje opcija strukovnih programa koji osiguravaju "dobar posao i dobar život" (prema riječima jednog učenika srednjega obrazovnog postignuća), ili opcija gimnazija s nižim upisnim pragom, uzimajući u obzir također mogućnost upisa privatnih gimnazija. Na taj na-

čin premošćuje se problem postojećih slabijih ocjena iz osnovne škole, a ostavlja otvorena mogućnost ostvarivanja dugoročnije visokoškolske aspiracije.

B. Komunikacija i interakcije o srednjoškolskim aspiracijama – okružje s jednim visokoobrazovanim roditeljem i drugim bez visokoškolske diplome

Učenici iz tog okružja izvještavaju o vrlo sličnim obrascima komuniciranja i interakcija o srednjoškolskim aspiracijama, kao učenici s oba roditelja sa završenim visokoškolskim obrazovanjem.

Roditelji i djeca često zajedno pretražuju opcije i informiraju se o konkretnim programima i školama te upisnim procedurama. Roditelji i u toj kategoriji preuzimaju ulogu savjetnika o različitim mogućnostima i preporučuju programe koje smatraju perspektivnima i/ili prilagođenima interesima i sposobnostima djeteta. Djeca uvažavaju mišljenja roditelja, često ih i aktivno traže. Doživljavaju da imaju podršku roditelja u svojim željama, čak i kad su im izbori još nesigurni, a posebno visok osjećaj roditeljske podrške i povjerenja iskazuju učenici koji postižu iznimna obrazovna postignuća.

Kad je riječ o djeci koja još nisu u potpunosti formirala svoju aspiraciju i neizvjesno je što žele kao svoj srednjoškolski odabir, kako kod učenika vrlo dobrog, tako i učenika odličnog uspjeha, u tim obiteljima širi se skup opcija o kojima se razmišlja kao o mogućim srednjoškolskim destinacijama i gimnazija nije jedina opcija koja dolazi u obzir. Za učenike viših obrazovnih postignuća gimnazija jest preferirana opcija, ali nije jedina mogućnost na kojoj se inzistira. Roditelji ne smatraju nužnim da dijete slijedi gimnazijski obrazovni put, nego im je prioritet da upišu "neku dobru" školu. O ovome jasno govori sljedeći isječak razgovora s učenicom viših obrazovnih postignuća koja još nema jasno definiranu srednjoškolsku aspiraciju:

I: *Jesi se informirala o srednjim školama i upisima?*

S: *Pa, opet sam razgovarala s mamom pa sam zaključila da bih vjerojatno otišla u neku gimnaziju pošto ne znam gdje ću ić' dalje...*

I: *Kakvu bi onda gimnaziju?*

S: *Pa ne znam, opću valjda... Mama mi stalno govori da istražujem tako pa da vidim šta mi se sviđa.*

I: *Zanima me je l' ona misli da bi trebala gledati šire od gimnazije?*

S: *Pa moja mama više voli ove strukovne škole. Ona je išla u ekonomsku. Al... Ona... Onak... Tvrdi da bi meni bila dobra gimnazija pošto ne znam što ću... Kaže da odaberem šta god hoću, da se ona neće petljat. Da ako me zanima*

nešto, da ju pitam, da počnem istraživat, da je njoj bitno da upišem nešto dobro, al' da joj nije važno sad što, neće me forsirat' da upišem nešto.

Sličan pogled na roditeljsku perspektivu, koji govori o tome da su roditelji otvoreni za različite mogućnosti, ali podržavaju djetetove želje, ima i druga učenica viših obrazovnih postignuća, čija srednjoškolska aspiracija jest gimnazijska, ali je u njezinom formiranju bilo razgovora s roditeljima i o drugim mogućnostima, koje proizlaze iz njihovoga srednjoškolskog iskustva. U njezinom iskazu vidljivo je osvrtnanje na obrazovni put roditelja te traženje drugih mogućnosti za sebe, koje odgovaranju njezinim interesima i već ostvarenim postignućima:

I: *Je l' to da ideš u X. gimnaziju i njihova želja?*

S: *Pa njihova želja je da upišem nešto dobro, mislim ono, rekli su, ako ti to želiš, ti odi tu. Mislim, svejedno im je.*

I: *Jesi li tražila savjet o tome što upisati?*

S: *Pa da, al' oni, mislim, mama je išla u ekonomsku, al' ona ne bi da ja idem u ekonomsku. Tata nije išao u gimnaziju, išao je u elektrotehničku i tak... Oni znaju da mene to ne privlači jednostavno... Pa oni žele da ja idem u gimnaziju jer smatraju da ću iz nje, da ću iz gimnazija puno lakše upasti na fakultet, al' sad da l' bi X., il' bi neku drugu, svejedno im je.*

Roditeljsku podršku djetetovim izborima, odnosno podudarnost svojih i roditeljskih aspiracija doživljavaju i učenici srednjeg postignuća u toj kategoriji obiteljskog okružja. Srednjoškolska aspiracija koju dijele ovi učenici i roditelji dominantno je strukovna (ali četverogodišnja), a eventualne razlike u razmišljanjima djeteta i roditelja odnose se na raspon strukovnih programa koji se uzimaju u razmatranje. Roditelji uglavnom vode računa da je riječ o programima koji pružaju dobre šanse na tržištu rada, a i zadržavaju mogućnost upisa visokog obrazovanja. O postojanju tih dvojnih mogućnosti govori savjet koji dobiva od roditelja učenica srednjega obrazovnog postignuća, a koji uključuje nastavljavanje obiteljskog posla, uz stjecanje visokoškolske diplome:

I: *Što ti kažu?*

S: *Pa mama mi savjetuje da obavezno idem na fakultet i da kad završim otvorim svoj salon i sve. Tak' i tata isto, samo bi njemu bilo draže da upišem neku medicinsku školu.*

I: *Što ti kažu na to da bi htjela biti frizerka ili kozmetičarka?*

S: *Mama je isto išla u frizersku i sve, i ono, rekla je da bi joj isto bilo drago, da bi bila sretna da otvorim jednog dana svoj salon.*

Tek iznimno, roditeljske srednjoškolske aspiracije su više od djetetovih. O tome govori izjava prikupljena u razgovoru s učenicom srednjeg postignuća koja želi upisati sportsku gimnaziju jer je sportašica:

S: *Pa... Mama bi sigurno htjela od mene da ja sad isto upišem neke gimnazije. Al' ja mislim da to uopće nije za mene.*

I: *Al' to ti je isto gimnazija – sportska.*

S: *Znam, ali ovako neke teže, gimnazije u koje će ići neki iz mojeg razreda... Ali ja mislim da to uopće nije za mene i mislim da sad više ni nemam vremena za to nadoknadit'.*

Želje te majke za upisom zahtjevnijeg programa vezane su uz njezinu visokoškolsku aspiraciju za dijete i očekivanje da ona može zadovoljiti zahtjeve gimnazijskog programa ukoliko se potruđi. Zanimljivo je da majka i dijete, iako nisu sasvim podudarne vezano uz srednjoškolsku aspiraciju, ipak dijele očekivanje da će učenica jednog dana studirati te se čak podupiru i u izboru područja studiranja.

C. Komunikacija i interakcije o srednjoškolskim aspiracijama – okružje oba roditelja sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem

Roditelji tih učenika, kao i oni iz ostale dvije kategorije, žele najbolje za svoju djecu i pokazuju veliku spremnost pomoći djetetu u izboru srednjoškolske destinacije te sudjelovati u procesu donošenja konačne odluke. Kao i kod obitelji s jednim visokoobrazovanim roditeljem, i tim obiteljima prihvatljive su različite srednjoškolske opcije. Kad je riječ o učenicima višega obrazovnog postignuća, roditelji, kao i djeca, razmišljaju i o gimnazijama i “nekim drugim boljim srednjim školama” kao dobrim opcijama. Iako je gimnazijska opcija otvorena kad dijete ima takvu želju i odgovarajući školski uspjeh, koji na neki način jamči kasniji upis u visoko obrazovanje i stjecanje fakultetske diplome, gimnazijska aspiracija ne smatra se superiornom strukovnoj, s obzirom na roditeljsko uvjerenje da završavanje strukovnog obrazovanja, ako je četverogodišnje, daje šire mogućnosti od gimnazijskoga – i stjecanje neke kvalifikacije za izlazak na tržište rada i nastavljanje obrazovanja na visokoškolskoj razini.

O dvojabama izbora gimnazije ili strukovne škole i s njima vezanih prednosti i nedostataka, koje ima učenica višega obrazovnog postignuća govori sljedeći isječak razgovora:

S: *Ne znam, gimnaziju ili neku bolju srednju odabrati... Zapravo ne znam šta bih htjela. Da li bih odabrala gimnaziju pa da imam još vremena odlučit' poslije*

za fakultet, ili neku strukovnu. Pa onda, ako se za te četiri godine predomislim, šta ću onda.

I: *Jesi li razgovarala s roditeljima o odabiru srednje škole?*

S: *Da, puno razgovaram s njima o tome, al' ono... Oni su rekli, ti sama odaberi, ovo je tvoja budućnost, tvoj život i ti kako hoćeš...*

I: *Koju školu ili program bi tvoji roditelji htjeli da upišeš?*

S: *Pa ne znam, mama i ta ženska strana obitelji, odnosno tete, oni su više za gimnaziju, dok je tata više za neku bolju strukovnu, kao: "Šta ako ne budeš išla na fakultet, šta ćeš onda?" A tete već računaju i mama isto, ići ćeš ti na fakultet, onda me vide već kao gimnazijalku. [smijeh]*

Gornji citat svjedoči također o određenim razlikama u pogledima unutar obitelji, među samim roditeljima. Osim toga, ukazuje i na uvjerenje roditelja da odluku o obrazovnom putu treba prepustiti samome djetetu, kako bi se osiguralo da izbor odgovara željama djeteta, dok pozicija roditelja treba biti više pozadinska i neizravna.

Važno je istaknuti da učenici iz toga obiteljskog okružja izvješćuju o značajnom angažmanu i aktivnoj ulozi roditelja u procesu odabira srednjoškolskog programa, kao i u ostalim kategorijama učenika. I za učenike srednjega obrazovnog postignuća, roditelji nastoje pronaći mogućnosti koje omogućuju dobre životne šanse, prije svega dobro zaposlenje i financijsku stabilnost, u nekom perspektivnom sektoru, koji ne zahtijeva posjedovanje visokoškolske diplome. U pojedinim slučajevima roditelji predlažu opcije trogodišnjega strukovnog obrazovanja koje predstavljaju nastavak obiteljske tradicije ili sudjelovanje u obiteljskom poslu, jer to omogućuju sigurno zaposlenje i brz izlazak na tržište rada, kao što pokazuje sljedeći citat iz razgovora s učenicom srednjega obrazovnog postignuća:

I: *...što ćeš nakon osnovne?*

S: *Hmm... bit ću kovač... Tata je to našao negdje tamo, nisam sto posto sad siguran gdje, ali tata je našao školu negdje...*

I: *Kad završiš tu školu, misliš li raditi zajedno s tatom te stvari?*

S: *Vjerojatno ja ću radit' za druge ljude, al' ću tati isto dijelove napraviti kad treba i to.*

Taj isječak upućuje na aktivan angažman oca u pronalasku najboljeg rješenja za svojeg sina. I drugi razgovori s učenicima iz te kategorije pokazuju da se roditelji zajedno s djetetom informiraju i raspituju o mogućnostima koje stoje na raspolaganju. Međutim, opaža se da su roditelji koji nemaju visokoškolsko obrazovanje

ograničenije informirani, nemaju toliko razvijene kontakte unutar socijalnog kruga koji bi im mogli dati neposredne informacije o pojedinim srednjoškolskim opcijama, a uglavnom im nedostaju i neka osobna iskustava sa sustavom koja bi mogli podijeliti s djecom. Sljedeći citat zorno pokazuje spremnost roditelja za pomoć, ali i nedostatnu informiranost o pitanjima važnim za dijete:

Pa, kad ih nešto trebam pitat' za srednju, uvijek mi pomognu. Ako ne znaju, onda zajedno odem s njima na Internet i potražimo... Kol'ko ja vidim, oni baš, nisu baš u srednjim školama. To se dosta promijenilo otkad su oni išli u školu [smijeh] Jer, nešto sam bio pitao tatu kak' je u 7. gimnaziji, on je rekao: "Nisam siguran, al' odi pogledaj", i onda sam pogledao. Dobio sam odgovor [smijeh]!!! (učenik višega obrazovnog postignuća)

Djeca tih roditelja često se stoga okreću izvorima informiranja u krugu vlastitih prijatelja i drugih vršnjaka, dok od roditelja očekuju samo opću podršku i prihvaćanje vlastitih odabira.

Iako u (gotovo) svim obiteljima roditelji teže najboljem za svoju djecu, i aktivno se uključuju u odlučivanje o njihovim obrazovnim izborima, roditeljske aspiracije i poruke o njima nisu posve istovjetne. U obiteljima s oba visoko obrazovana roditelja gimnazijska se aspiracija komunicira kao jedini poželjan obrazovni put. Odabir se radi gotovo automatski kao da se potencijalni rizici niti ne razmatraju, vjerujući da se time djeci osiguravaju dobre startne pozicije za daljnje obrazovanje. Djeca često slijede roditeljski put i grade aspiracije na temelju internaliziranih poruka o prestižnosti i najvećoj kvaliteti gimnazijskog obrazovanja. U slučaju srednjega obrazovnog postignuća, odabiru srednje škole pristupa se izrazito strateški i studiozno, korištenjem socijalnog kapitala i drugih resursa koji stoje na raspolaganju. Ti su nalazi podudarni s konceptima proizišlim iz bourdieuovskih razmatranja o normalnoj biografiji i aspiraciji kao izrazu distinktivnog habitusa u kojem je osoba socijalizirana. Kroz postavljanje i komuniciranje visokih, ali zapravo uskih, aspiracija, ti roditelji djeci komuniciraju važnost obrazovanja i postavljaju granice onoga što je prihvatljivo. Djeca prihvaćaju te vrijednosti i granice te ih predstavljaju kao ono što i sami za sebe žele. Dok je izbor gimnazije neupitan, djetetu se poručuje da samostalno može izabrati konkretnu školu između nekoliko kvalitetnih. O takvoj situaciji autori govore kao o prividu demokratskog odlučivanja iza kojeg se krije čvrsta roditeljska kontrola (Reay i Ball, 1998).

U obiteljima s jednim visoko obrazovanim roditeljem i u obiteljima s oba roditelja sa završenim srednjim obrazovanjem "aspiracijski prostor" znatno je širi. Prihvaćaju se želje djeteta i traže rješenja koja su dovoljno otvorena da omogućuju različite opcije u budućnosti. Iako gimnazijska aspiracija ostaje valjanim izborom ako dijete

pokazuje visoka postignuća i samo želi taj obrazovni put, strukovna aspiracija, doduše samo ona koja omogućuje vertikalnu prohodnost prema visokom obrazovanju, pojavljuje se i komunicira u mnogim obiteljima kao jednako kvalitetan izbor, onaj koji nudi više mogućnosti. Čak i kod učenika iznimnoga obrazovnog postignuća, gimnazijska aspiracija ne smatra se jedinom prihvatljivom opcijom. Jackson i dr. (2007) nailaze na sličan obrazac kod osoba nižega socioekonomskog statusa koje biraju "manje ambiciozne" puteve, čak i kad su ambicioznije opcije ostvarive. Označavanje obrazovnih opcija kao manje ili više ambicioznih, međutim, podliježe različitim tumačenjima, ovisno o socijalnoj poziciji osobe. Za roditelje bez visokoškolske kvalifikacije, slijeđenje strukovne aspiracije predstavlja poželjnu i podjednako ambicioznu opciju koja znači ulaznicu u visoko obrazovanje, dok istodobno nudi sigurnost stjecanja nekog zanimanja, u slučaju da okolnosti ili uspjeh djeteta ne budu takvi da ono nakon srednje škole nastavi svoje obrazovanje. Gledano iz te perspektive, strukovna aspiracija, čak i za djecu iznimnoga obrazovnog postignuća, predstavlja razumno rješenje. Izgledno je da te obitelji, oblikujući svoje aspiracije, važu potencijalne dobitke i gubitke koji proizlaze iz pojedinih obrazovnih opcija i odlučuju se za one koje za njih predstavljaju najveću korist. U skladu s postavkama teorije racionalnog izbora, Breen i Goldthrope (1997) sugeriraju da aspiracije obitelji nižega socioekonomskog statusa treba promatrati iz pozicije njihove veće ograničenosti resursa s kojima raspolažu, veće materijalne nestabilnosti i neizvjesnosti vezanih uz pojedine odluke. Zbog takvih životnih okolnosti, te obitelji mogu biti nesklone riziku i motivirane prije svega potrebom izbjegavanja prijetnji (Manstead, 2018), sklone "konzervativnim" odlukama koje idu za time da se slijedi obrazovna biografija roditelja (Schnabel i dr., 2002), odnosno biraju manje prestižni pravci, čak i kad procijenjena dobit nadmašuje procjenu troškova (Becker i Lauterbach, 2004 prema Puzić i Košutić, 2015). Za razliku od toga, odrastanje u okružju višega socioekonomskog statusa određuje više dostupnih resursa, veći osjećaj osobne kontrole i vjere u mogućnost utjecaja na događaje (Kraus i Stephens, 2012). Time se objašnjava i zašto roditelji višega socioekonomskog statusa procjenjuju manju razinu rizika od neuspjeha i potiču djecu na visoke ciljeve i izloženost najzahtjevnim programima (Schnabel i dr., 2002). Iako se ti nalazi vjerojatno više mogu povezati s ekonomskim nego s obrazovnim statusom roditelja, iskazi naših učenika upućuju na to da roditelji uzimaju u obzir elemente rizika i dobiti kad prednost daju strukovnoj aspiraciji kod učenika odličnog uspjeha.

4. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja prvi su pogled na roditeljske srednjoškolske aspiracije iz perspektive učenika u hrvatskome odgojno-obrazovnom kontekstu. Kvantitativne analize pokazuju da polovina roditelja za dijete želi upis gimnazijskog programa, što sugerira da broj aspiranata na tu vrstu obrazovanja nadmašuje broj gimnazijskih upisnih mjesta u ukupnoj strukturi tih mjesta. Rezultati o vrlo maloj pojavnosti roditeljske aspiracije prema trogodišnjem strukovnom obrazovanju također upućuju na velike razlike u atraktivnosti pojedinih srednjoškolskih destinacija. Bez mogućnosti vertikalne prohodnosti prema visokom obrazovanju, trogodišnje strukovno obrazovanje predstavlja nepoželjnu opciju koju popunjavaju uglavnom učenici slabijega školskog uspjeha kojima druge mogućnosti nisu na raspolaganju. Niska razina aspiracije prema trogodišnjim programima ima ozbiljne društvene i ekonomske implikacije ukazujući na probleme s kojima se Hrvatska već suočava, a koji se tiču nedostatka određenih kvalifikacijskih profila u svijetu rada. Za očekivati je da će ti nedostaci vremenom postajati sve izraženijima. Obrazovna politika nužno mora snažnije promovirati strukovno obrazovanje te naročito ono trogodišnjeg trajanja. Kvantitativne analize ukazuju na to da roditelji u našem odgojno-obrazovnom kontekstu vlastite aspiracije za djecu prilagođuju ponajprije razini obrazovnih postignuća djeteta, ali su im aspiracije donekle također pod utjecajem osobnih biografija i obrazovnih iskustava. Ne treba zanemariti ni činjenicu da aspiracije značajno određuju i neki čimbenici samoga obrazovnog sustava, prije svega način na koji se u sustavu provodi tranzicija iz jedne u drugu obrazovnu razinu. U Hrvatskoj, u kojoj je upis u srednje obrazovanje gotovo isključivo temeljen na školskim ocjenama, posve je očekivano da školski uspjeh učenika predstavlja ključnu odrednicu onoga što roditelji očekuju i žele za dijete.

Rezultati kvalitativne dionice istraživanja ukazuju na to da obitelji različitoga obrazovnog statusa roditelja imaju ponešto drukčije obrasce komunikacije i interakcije vezano uz srednjoškolske aspiracije i tranziciju u srednju školu. Ipak u svim okružjima učenici dominantno izvješćuju o podudarnosti vlastitih i roditeljskih aspiracija te izbor određene opcije predstavljaju kao osobni izbor o kojem imaju priliku slobodno i autonomno odlučiti, bez pritiska roditelja. U našem kontekstu aspiracije učenika uglavnom su dijeljene s roditeljima kao "značajnim drugima" te su oblikovane kroz interaktivni proces (Hart, 2016). Roditeljski utjecaj dijelom je izražen eksplicitno kroz komuniciranje određenih "ideala", dijeljenje vlastitih iskustava i saznanja te naglašavanje poželjnosti određenih opcija, a dijelom se temelji na implicitnijim porukama. Roditeljski se utjecaj očituje i kroz dugotrajnije socijalizacijske procese unutar obiteljskog okružja koji vode internalizaciji normi, vrijednosti i očekivanja kojima su djeca izložena od ranije dobi. Nije prikupljen niti jedan iskaz

učenika koji bi govorio o tome da su aspiracije učenika i roditelja vrlo konfliktne ili posve nametnute od strane roditelja. Može se pretpostaviti da već spomenuta uvjetovanost srednjoškolskih destinacija školskim ocjenama iz osnovnoškolskog obrazovanja pridonosi ujednačenosti želja roditelja i djece na općoj razini, iako postoji i mogućnost da je ona posljedica prevladavajućega kulturnog obrasca podržavajućeg roditeljstva i sve veće osjetljivosti na dječje potrebe i želje (Raboteg-Šarić, Franc i Brajša-Žganec, 2004; Lacković-Grgin, 2015). Učenici roditelje doživljavaju ponajprije podržavajućima, a roditeljsku aktivnu uključenost drže primjerenom i uglavnom poželjnom. Očito je da je, iz učeničke perspektive, roditeljska uloga u procesu tranzicije iz osnovne u srednju školu savjetodavna i osobito snažna u slučajevima kad učenik još nema oblikovanu aspiraciju, osjeća se nesigurno pred odlukom, ima neke dvojbe vezane uz srednjoškolske izbore ili mu/joj školski uspjeh nije zadovoljavajući za ostvarivanje primarnih aspiracija. Takav roditeljski pristup dobro odgovara razvojno uvjetovanoj učeničkoj rastućoj potrebi za autonomijom, osjećajem osobne kontrole i ekspresijom vlastite volje, dok istodobno omogućuje utjecaj roditelja na jednoj suptilnijoj razini. O sličnim procesima izvješćuju Hegna i Smette (2017) u norveškom kontekstu gdje se obrazovni izbori normativno konstruiraju kao autonomna i slobodna odluka učenika, ali se uočava da je riječ o kvaziosobnoj odluci, koja je strukturirana, a dijelom i ograničena brojnim vanjskim čimbenicima.

Iako se radi o prvom istraživanju te tematike u hrvatskom kontekstu, potrebno je istaknuti i njegova jasna ograničenja. Istraživanje je provedeno u Zagrebu i moguće je problematizirati generalizaciju rezultata na ostatak Hrvatske, posebice njezine ruralne dijelove. Također, istraživački se nacrt zasniva na učeničkoj perspektivi te nije uključivao gledišta roditelja. Na sljedećim je istraživačkim pothvatima upravo u tome smjeru osigurati nove uvide o roditeljskim aspiracijama za djecu i usporediti ih s dječjom perspektivom. Dodatnu vrijednost predstavljalo bi posebno zahvaćanje aspiracija majki i očeva te ispitivanje njihovih pojedinačnih utjecaja na obrazovne odluke djeteta u ključnim tranzicijskim točkama sustava.

Financijska potpora

Projekt je financiran od Hrvatske zaklade za znanost kao uspostavni znanstvenoistraživački projekt "Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene" (COBRAS) (UIP-2015-09-6757) u razdoblju od veljače 2016. do veljače 2019. godine.

LITERATURA

- Ball SJ (2003). *Class Strategies and the Education Market: The Middle Classes and Social Advantage*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203218952>
- Boudon R (1974). *Education, Opportunity, and Social Inequality*. New York: Wiley.
- Bourdieu P (1977). Cultural Reproduction and Social Reproduction. U: Karabel J i Halsey AH (ur.). *Power and Ideology in Education*. Oxford: Oxford University Press, 487–500
- Bourdieu P (1986). The Forms of Capital. U: Richardson J (ur.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood Press, 241–258
- Bourdieu P (1990). *The Logic of Practice*. Stanford, CA: University of Stanford Press.
- Breen R i Goldthorpe JH (1997). Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory, *Rationality and Society*, 9 (3): 275-305. <https://doi.org/10.1177/104346397009003002>
- Desforges C i Abouchaar A (2003). *The Impact of Parental Involvement, Parental Support and Family Education on Pupil Achievement and Adjustment: A Review of Literature*. London: DfES Publications.
- Državni zavod za statistiku (2019). Srednje škole – Kraj šk.g.2017./2018. i početak šk.g. 2018./2019. Priopćenje broj 8.1.3. <https://www.dzs.hr/> (25. siječnja 2020.)
- Elster J (2007). *Explaining Social Behavior: More Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511806421>
- Gill S i Reynolds A (1999). Educational Expectations and School Achievement of Urban African American Children, *Journal of School Psychology*, 37 (4): 457–463. [https://doi.org/10.1016/S0022-4405\(99\)00027-8](https://doi.org/10.1016/S0022-4405(99)00027-8)
- Goodman A i Gregg P (ur.) (2010). *Poorer Children's Educational Attainment: How Important are Attitudes and Behaviour?* York: Joseph Rowntree Foundation.
- Gorard S, See BH i Davies P (2012). *The Impact of Attitudes and Aspirations on Educational Attainment and Participation*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Gutman L i Akerman R (2008). *Determinants of Aspirations*. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education, University of London.
- Hart CS (2016). How Do Aspirations Matter?, *Journal of Human Development and Capabilities*, 17 (3): 324-341. <https://doi.org/10.1080/19452829.2016.1199540>
- Hatcher R (1998). Class Differentiation in Education: Rational Choices?, *British Journal of Sociology of Education*, 19 (1): 5-24. <https://doi.org/10.1080/0142569980190101>
- Hegna K i Smette I (2017). Parental Influence in Educational Decisions: Young People's Perspectives, *British Journal of Sociology of Education*, 38 (8): 1111-1124. <https://doi.org/10.1080/01425692.2016.1245130>
- Hossler D i Stage FK (1992). Family and High School Experience Influences on the Postsecondary Educational Plans of Ninth-Grade Students, *American Educational Research Journal*, 29: 425-451. <https://doi.org/10.3102/00028312029002425>
- Jackson M, Erikson R, Goldthorpe JH i Yaish M (2007). Primary and Secondary Effects in Class Differentials in Educational Attainment: The Transition to A-Level Courses in England and Wales, *Acta Sociologica*, 50 (3): 211-229. <https://doi.org/10.1177/0001699307080926>
- Jacobs N i Harvey D (2005). Do Parents Make a Difference to Children's Academic Achievement? Differences between Parents of Higher and Lower Achieving Students, *Educational Studies*, 31: 431-448. <https://doi.org/10.1080/03055690500415746>

- Jokić B i Ristić Dedić Z (2014). *Postati student u Hrvatskoj*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje.
- Jokić B, Ristić Dedić Z, Erceg I, Košutić I, Kuterovac Jagodić G, Marušić I, Matić Bojić J i Šabić J (2019). *Obrazovanje kao cilj, želja i nada – Završno izvješće znanstveno-istraživačkog projekta Obrazovne aspiracije učenika u prijelaznim razdobljima hrvatskog osnovnoškolskog obrazovanja: priroda, odrednice i promjene (COBRAS)*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Kraus MW i Stephens NM (2012). A Road Map for an Emerging Psychology of Social Class, *Social and Personality Psychology Compass*, 6 (9): 642-656. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2012.00453.x>
- Lacković-Grgin K (2015). Sociocultural Context of Parenting in Croatia in the Past and in the Present, U: Lacković-Grgin K i Penezić Z (ur.). *Parenthood and Parenting in Croatia: A Developmental and Socio-Cultural Perspective*. New York, NY: Nova Science Publishers, 1-25.
- Lareau A (2000). *Home Advantage: Social Class and Parental Intervention in Elementary Education*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.
- Manstead AS (2018). The Psychology of Social Class: How Socioeconomic Status Impacts Thought, Feelings, and Behaviour, *British Journal of Social Psychology*, 57 (2): 267-291. <https://doi.org/10.1111/bjso.12251>
- Matković T, Lukić N, Buković N i Doolan K (2013). *Destination Uncertain? Trends, Perspectives and Challenges in Strengthening Vocational Education for Social Inclusion and Social Cohesion (Research report)*. Torino: European Training Foundation.
- Miles MB, Huberman AM i Saldana J (2014). *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook* (3rd edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Power S, Edwards T, Whitty G i Wigfall V (2003). *Education and the Middle Class*. Buckingham: Open University Press.
- Puzić S i Košutić I (2015). Sociološki pristupi razumijevanju društvenih nejednakosti u obrazovanju. U: Baranović B (ur.). *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? Pristup visokom obrazovanju i odabir studija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 41-70.
- Raboteg-Šarić Z, Franc R i Brajša-Žganec A (2004). Roditeljski odgojni postupci i psihosocijalni razvoj adolescenata. U: Kaliterna Lipovčan Lj i Šakić V (ur.). *Hrvatsko društvo danas: psihosocijalni procesi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar: 59-76.
- Raty H (2006). What Comes after Compulsory Education? A Follow-Up Study on Parental Expectations of Their Child's Future Education, *Educational Studies*, 32: 1-16. <https://doi.org/10.1080/03055690500415837>
- Reay D i Ball SJ (1998). "Making Their Minds Up": Family Dynamics of School Choice, *British Educational Research Journal*, 24 (4): 431-448. <https://doi.org/10.1080/0141192980240405>
- Rimkute L, Hirvonen R, Tolvanen A, Aunola K i Nurmi J (2012). Parents' Role in Adolescents' Educational Expectations, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 56 (6): 571-590. <https://doi.org/10.1080/00313831.2011.621133>
- Ristić Dedić Z i Jokić B (2014). Izvještaj br. 2. Kakve su obrazovne aspiracije učenika i njihovih roditelja? Predstavlja li obrazovanje vrijednost za učenike? -Serija "O učenju 2014.". <https://www.idi.hr/ucenje2014/izvjestaj2.pdf> (25. siječnja 2020.)

- Sacker A, Schoon I i Bartley M (2002). Social Inequality in Educational Achievement and Psychosocial Adjustment Throughout Childhood: Magnitude and Mechanism, *Social Science & Medicine*, 55 (5): 863-880. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00228-3](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00228-3)
- Schnabel KU, Alfeld C, Eccles JS, Köller O i Baumert J (2002). Parental Influence on Students' Educational Choices in the United States and Germany: Different Ramifications—Same Effect?, *Journal of Vocational Behavior*, 60 (2): 178-198. <https://doi.org/10.1006/jvbe.2001.1863>
- Schoon I (2006). *Risk and Resilience: Adaptation in Changing Times*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490132>
- Schoon I, Martin P i Ross A (2007). Career Transitions in Times of Social Change. His and Her Story, *Journal of vocational behavior*, 70 (1): 78-96. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2006.04.009>
- Spera C, Wentzel KR i Matto HC (2009). Parental Aspirations for Their Children's Educational Attainment: Relations to Ethnicity, Parental Education, Children's Academic Performance, and Parental Perceptions of School Climate, *Journal of Youth and Adolescence*, 38 (8): 1140-1152. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9314-7>
- Tynkkynen L, Vuori J i Salmela-Aro K (2012). The Role of Psychological Control, Socioeconomic Status and Academic Achievement in Parents' Educational Aspirations for Their Adolescent Children, *European Journal of Developmental Psychology*, 9 (6): 695-710. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.671581>
- Vryonides M i Gouvas D (2012). Parents' Aspirations for Their Children's Educational and Occupational Prospects in Greece: The Role of Social Class, *International Journal of Educational Research*, 53: 319-329. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2012.04.005>
- Yamamoto Y i Holloway SD (2010). Parental Expectations and Children's Academic Performance in Sociocultural Context, *Educational Psychology Review*, 22 (3): 189-214. <https://doi.org/10.1007/s10648-010-9121-z>
- Zhan M (2006). Assets, Parental Expectations and Involvement, and Children's Educational Performance, *Children and Youth Services Review*, 28: 961-975. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2005.10.008>

Parental Aspirations for Their Children's Upper Secondary Education from the Perspective of Pupils at the End of Elementary Education

Zrinka RISTIĆ DEDIĆ orcid.org/0000-0002-7520-2139

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia

zrinka@idi.hr

Boris JOKIĆ orcid.org/0000-0001-6640-9755

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia

boris@idi.hr

ABSTRACT

Parental upper secondary educational aspirations are the ambitions and goals that parents have for their children's upper secondary education. In the Croatian context, they have not been researched so far, despite contributing significantly to pupils' aspirations and school success and being a predictor of parental involvement in children's education. This paper aims to research the nature and determinants of parental upper secondary educational aspirations from the perspective of pupils and describe the patterns of communication and interaction between parents and children related to aspirations and the transition from elementary to upper secondary school. Parental upper secondary educational aspirations were examined from the pupils' perspective by a mixed-model study involving a survey of 1,031 8th-grade pupils from elementary schools in Zagreb and semi-structured interviews with 29 pupils at the end of the first semester of the 8th grade. The quantitative part of the research indicates that pupils' expected school achievement and parental educational status were significant predictors of parental upper secondary educational aspirations, while the effect of pupils' gender was not significant. The qualitative part of the research points to a congruence between pupils' and parental aspirations and the substantial involvement of parents in the process of selection of upper secondary educational options. In families where parents have different educational statuses, the patterns of communication and interaction regarding aspirations and upper secondary school choice varied to some extent and were related to different valuation of grammar schools and vocational education in these families.

Key words: parental educational aspirations, upper secondary educational aspirations, parental educational status, pupil's educational achievement